

Geo-Economic Strategies for Combating Commodity and Currency Smuggling in Kermanshah and Kurdistan Provinces: A Case Study of Border Markets

Sahar- Al-sadat Mosavi Nasab¹ | Rasool Afzali² | Mohammad Ali Kiani^{3✉}

1. PhD student in Political Geography, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Email: sahar.s.mosavi@gmail.com

2. Associate Professor of Political Sociology, University of Tehran, Iran.

Email: rafzali@ut.ac.ir

3. PhD student in Political Geography, University of Tehran, Iran.

Email: keyani@ut.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received

14 April 2024

Received in revised form

13 June 2024

Accepted

24 September 2024

Published online

17 March 2025

Keywords

Border markets, black-marketing, border dwellers, western borders

ABSTRACT

Objective: This study examines the strategic impact of border markets on patterns of goods and currency smuggling in Kurdistan and Kermanshah provinces. As a significant form of border-related crime, smuggling poses serious economic, social, and political challenges, and has attracted sustained scholarly and policy attention.

Methodology: This applied research utilizes a mixed-methods approach. Data were collected through documentary analysis and content retrieval using targeted tools. Quantitative and qualitative indicators of the key research variables were extracted to assess changes in smuggling patterns and border market performance.

Findings: The results indicate that the border markets have a limited local functional range, primarily supporting the livelihoods of populations within an approximate 50 km radius. Due to their small scale and restricted export-import capacities, these markets have minimal impact on reducing goods and currency smuggling at regional and national levels.

Conclusion: Border markets have largely deviated from their foundational purpose of fostering employment and supporting local livelihoods. Dominated by non-local investors, they have shifted toward unrealistic ambitions of participating in international trade. While they may contribute modestly to curbing smuggling in their immediate surroundings, they lack the scale and structure to exert influence at the national level.

Cite this article: Mosavi Nasab, S, Afzali, R & Kiani, M. A (2025). Geo-economic strategies to deal with the smuggling of goods and currency in Kermanshah and Kurdistan provinces (case study: border arcade). *Military Science & Techniques*, 20(70), 273-302.

DOI: <http://doi.org/10.22034/qjmst.2025.2026511.2047>

Publisher: AJA Command and Staff University
DOI: 10.22034/qjmst.2025.2026511.2047

راهبردهای ژئواکونومیک برای مقابله با قاچاق کالا و ارز در استان های کرمانشاه و

کردستان؛ مطالعه موردی: بازارچه های مرزی

سحر السادات موسوی نسب^۱ | رسول افضلی^۲ | محمدعلی کیانی^۳

۱. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: sahar. s. mosavi@gmail. com

۲. نویسنده مسؤل، دانشیار جامعه‌شناسی سیاسی دانشگاه تهران، ایران. رایانامه: rafzali@ut. ac. ir

۳. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، ایران. رایانامه: keyani@ut. ac. ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی
هدف: هدف مقاله حاضر ارائه مدل ارزشیابی عملکرد و بازخوردگیری از دانش‌آموختگان افسری در قالب دو فاز «مصاحبه ساختاریافته» و «طراحی و به‌کارگیری مدل ساختاری توأم با داده‌کاوی» است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۶

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۷

کلیدواژه‌ها: بازارچه‌های مرزی، قاچاق،

مرز نشینان،

مرزهای غربی،

راهبرد

استناد: موسوی‌نسب، سحرالسادات؛ افضلی، رسول؛ و کیانی، محمدعلی (۱۴۰۳). راهبردهای ژئواکونومیک برای مقابله با قاچاق کالا و ارز در استان‌های کرمانشاه و کردستان؛ مطالعه موردی: بازارچه‌های مرزی. *علوم و فنون نظامی*، ۲۰ (۷۰)، ۳۰۲-۲۷۳.

DOI: <http://doi.org/10.22034/qjmst.2025.2026511.2047>

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

DOI: 10.22034/qjmst.2025.2026511.2047

A.A. General and Staff University

Geo-Economic Strategies for Combating Commodity and Currency Smuggling in Kermanshah and Kurdistan Provinces: A Case Study of Border Markets

Sahar- Al-sadat Mosavi Nasab¹ | Rasool Afzali² | Mohammad Ali Kiani^{✉3}

Introduction

Border-related crimes have always posed significant challenges to national security and economic stability. Among these crimes, goods and currency smuggling ranks as one of the most persistent and damaging illegal activities along Iran's western borders, especially in the Kurdish regions of Kurdistan and Kermanshah provinces. Smuggling not only disrupts lawful trade but also undermines the formal economy, reduces government revenues, and creates social and political tensions ((Kamran et al. , 2008: 7). The complexity and persistence of smuggling highlight the need for effective strategic interventions. Scholars and policymakers from different sectors—economic, social, and political—have long shown interest in understanding and controlling smuggling activities, given their far-reaching consequences on national and regional development (Razini & Bastani, 2002: 1-3).

---

¹ PhD student in Political Geography, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: sahar.s.mosavi@gmail.com

² Associate Professor of Political Sociology, University of Tehran, Iran.
Email: rafzali@ut.ac.ir

³ PhD student in Political Geography, University of Tehran, Iran.
Email: keyani@ut.ac.ir

Methodology

This study aims to explore the strategic role of border markets (known as “bazaarcheh” in Persian) in influencing the patterns and scale of goods and currency smuggling in these Iranian border regions. The research is categorized as applied, focusing on practical outcomes related to border management and economic development. Data collection combined documentary research and note-taking methods, extensively reviewing official reports, academic papers, and statistical data regarding cross-border trade activities. This approach enabled the gathering of both quantitative indicators (such as trade volumes, export/import figures, and smuggling trends) and qualitative insights into social and economic impacts. Rigorous analysis of these variables was conducted to understand the spatial influence and operational scope of border markets.

Findings

The study finds that border markets in the Kurdistan and Kermanshah provinces function primarily as localized commercial hubs with limited geographic influence. Their role in facilitating legal cross-border trade is relatively minor, as evidenced by the low levels of official export and import through these points. Consequently, their economic impact is largely confined to improving daily livelihoods of the local population within an approximate radius of 50 kilometers from the border. This localized nature prevents these markets from serving as effective institutional mechanisms to significantly curb smuggling activities at wider regional or national scales. Furthermore, the persistence of smuggling indicates that these markets alone cannot address the complex socio-economic root causes that drive illegal trade.

Addressing the challenge of goods and currency smuggling in the western border areas requires multi-layered strategies, integrating political and economic dimensions. Politically, the study suggests adopting functional stratification of border governance, meaning reducing centralized political control over commercial and investment activities to allow more adaptive and localized management of border trade. Decentralizing decision-making could help address specific regional needs and reduce bureaucratic bottlenecks that often facilitate smuggling.

Economically, the institutionalization and formalization of development agencies, private companies, and investment funds are crucial. Establishing strong economic institutions dedicated to border development can encourage transparent investment and legitimate trade activities. Strengthening the legal frameworks surrounding border markets and integrating them into national and regional economic plans can enhance their capacity to compete with illegal smuggling networks. Formal recognition and support of border markets would improve infrastructure, promote accountability, and increase cross-border cooperation.

Conclusion

In summary, border markets in Kurdistan and Kermanshah have limited but important roles in supporting local livelihoods. Yet, their current scale and operation are insufficient to mitigate the larger problem of goods and currency smuggling. A strategic combination of political decentralization and economic formalization is necessary to harness the full potential of these markets. This dual approach offers a promising pathway for improving border security, enhancing economic development, and ultimately reducing illegal smuggling in Iran's western border regions.

References

- *Keyword: Border Markets ‘Goods Smuggling ‘Currency Smuggling*
- Kamran, H. , Mohammadpour, A. , & Jafari, F. (2008). Analysis of the Function of Bajgiran Border Market. *Geography Quarterly*, No. 19, pp. 8-25.
- Razini, E. , Bastani, A. , & Bastani, A. (2002). An Analysis of the Role and Performance of Border Markets on Iran’s Economy. Deputy of Planning and Economic Studies, *Office of Economic Studies*, Ministry of Commerce, Tehran.

مقدمه

امروزه قاچاق کالا به عنوان پدیده‌ای مخرب شناخته می‌شود که آسیب‌های بسیاری بر پیکره‌ی اقتصاد ملی وارد آورده و عملکرد اقتصاد رسمی، برنامه‌ها و تدابیر کشور را متأثر نموده و با اختلال مواجه کرده است. این پدیده علاوه بر آثار زیان بار اقتصادی، خطرات و هزینه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی قابل توجهی را نیز به همراه دارد. (سلطانی تبار، ۱۴۰۲: ۱۰). این پدیده با توجه به تأثیرات منفی که بر اقتصاد ملی دارد، همواره مورد توجه کارشناسان حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بوده است (کریم زاده، ۱۳۹۵: ۱۷). یکی از راهبردهای حائز اهمیت برای حل تهدید قاچاق و فقر مرزنشینان در مناطق مرزی احداث بازارچه‌های مرزی بوده است. به طور کلی بازارچه‌های مرزی با دو هدف گسترش روابط تجاری با کشورهای همسایه و ایجاد اشتغال در مناطق مرزی تأسیس شده‌اند؛ که البته در کنار این اهداف ارتقا امنیت نیز به عنوان هدف مرکزی در دستور کار بوده است (رازینی و باستانی، ۱۳۸۱: ۳-۱). بازارچه‌ی مرزی محدوده‌ای محدود است که در نقطه مرزی و در حوالی گمرکات مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا یا مکان‌هایی که بر حسب قراردادهای ما بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای همجوار مشخص می‌گردد (قانون ساماندهی مبادلات مرزی، ۱۳۸۴) اولین بازارچه مرزی کشور در سال ۱۳۶۸ در مرز ایران و ترکیه در نقطه مرزی ساری سو ایجاد گردید. اما به طور رسمی اولین بازارچه‌ی مرزی در ایران از سال ۱۳۷۲ توسط هیات وزیران در مرز ایران و ترکمنستان ایجاد شد این بازارچه مرزی اولین بازارچه مرزی ایران در مرز خود با ترکمنستان بود و هدف از ایجاد آن رشد، توسعه و پیشرفت مناطق مرزی و همچنین ارتقاء سطح امنیت مرزنشینان و جلوگیری از قاچاق کالا و مواد مخدر و همچنین جلوگیری از مهاجرت مرزنشینان بود؛ با وجود این نتوانست به اهداف اصلی خود برسد (کامران و همکاران، ۱۳۸۷: ۷). منطقه مورد مطالعه در این پژوهش بازارچه‌های مرزی دو استان کرمانشاه و کردستان است. انتخاب این دو استان بعنوان محدوده مکانی مورد بررسی، به دلیل موقعیت استراتژیکی و مرزی آنهاست. در حقیقت مرزهای غربی این دو استان از مبادی

اصلی و مستعد ورود و خروج کالای قاچاق و ارز می‌باشد. فهرست بازارچه‌های دو استان مذکور در جدول شماره ۱ شرح داده شده است.

جدول (۱) فهرست بازارچه‌های مرزی منطقه مورد مطالعه

ردیف	نام بازارچه	محل بازارچه	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	نام استان	کشور مجاور	سال تأسیس
۱	باشماق	مریوان	۴۶ درجه ۱۰ دقیقه	۳۵ درجه ۳۱ دقیقه	کردستان	عراق	۱۳۷۱
۲	سیران بند	بانه	۴۵ درجه ۵۳ دقیقه	۳۹ درجه ۵۹ دقیقه	کردستان	عراق	۱۳۷۵
۳	سیف سقر	سقر	۴۶ درجه ۱۶ دقیقه	۳۶ درجه ۱۴ دقیقه	کردستان	عراق	۱۳۷۸
۴	پرویزخان	قصر شیرین	۴۵ درجه ۳۴ دقیقه	۳۴ درجه ۳۱ دقیقه	کرمانشاه	عراق	۱۳۷۵
۵	شوشمی	پاوه	۴۶ درجه ۲۱ دقیقه	۳۵ درجه ۰۳ دقیقه	کرمانشاه	عراق	۱۳۷۵
۶	شیخ صالح	ثلاث باباجانی	۴۶ درجه ۲۸ دقیقه	۳۴ درجه ۴۸ دقیقه	کرمانشاه	عراق	۱۳۷۵
۷	خسروی	قصر شیرین	۴۵ درجه ۳۴ دقیقه	۳۴ درجه ۳۱ دقیقه	کرمانشاه	عراق	۱۳۷۹
۸	تيله کوه	سرپل ذهاب	۴۵ درجه ۵۱ دقیقه	۳۴ درجه ۲۷ دقیقه	کرمانشاه	عراق	۱۳۷۹

(مأخذ: رازینی و باستانی، ۱۳۸۱: ۱۲۹؛ مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، نقشه

تقسیمات کشوری، ۱۳۹۰)

هدف این پژوهش بررسی و تحلیل راهبردهای ژئواکونومیکی برای مقابله با قاچاق کالا و ارز در بازارچه‌های مرزی استان‌های کرمانشاه و کردستان می‌باشد و در پی پاسخگویی به پرسش‌های زیر است: چه عواملی باعث قاچاق کالا و ارز در مناطق مرزی استان کرمانشاه و کردستان شده‌اند؟ آیا شکل‌گیری بازارچه‌های مرزی، در کاهش قاچاق کالا و ارز مناطق مرزی کردستان و کرمانشاه مؤثر بوده است؟ همچنین این پژوهش در حوزه‌ی قاچاق کالا در بازارچه‌های مرزی جدید و نو می‌باشد؛ زیرا همزمان به دو محدوده‌ی استان کرمانشاه و کردستان پرداخته است و راهبردهای ژئواکونومیکی را مد نظر قرار داده است؛ همچنین در این پژوهش نگاه فراتحلیلی مسئولین ستاد فرماندهی مرزبانی را که از روش مصاحبه بدست آمده است شرح می‌دهد.

ساخت ژئواکونومیک فضا

ادوارد لوتواک واژه ژئواکونومی را برای نشان دادن تغییرات نظم جهانی از رویه‌های نظامی به تفکرات اقتصادی به کار گرفت (Luttwak, 1990). حقایق جغرافیایی نشان می‌دهد که ژئواکونومی تعامل میان اقتصاد بین‌الملل، ژئوپلیتیک و استراتژی را برای پیشبرد قدرت اقتصادی مرکزی می‌کند (Petsinger, 2016: 25). در نتیجه جهانی شدن اقتصاد آمریکا و تجمع نظامی دولت ریگان در دهه ۱۹۸۰، ایالات متحده در اوایل دهه ۱۹۹۰، با کسری بودجه و و افول نسبی تجارت مواجه شد. بزرگ‌ترین کسری تجاری آمریکا در مقایسه با ژاپن بود و حداقل برای برخی، این ابرقدرت ژئواکونومیک با یک مازاد تجاری بزرگ، دشمن جدید آمریکا به حساب می‌آمد. برخی از روشنفکران مانند کالینز در مورد «استعمار اقتصادی» ایالات متحده توسط شرکت‌های فراملی ژاپنی صحبت کردند، در حالی که جیمز فالوز، از جرج کنان خواستار «مهار» ژاپن شد. همچنین فرا آمدن جنگ با ژاپن (فریدمن)، در سایه آفتاب در حال طلوع (دیتریش) و رمان‌ها و فیلم‌های هالیوودی مانند طلوع آفتاب (کریستون) را نیز می‌توان در این مقال گنجانند. (O'Tuathail, et al, 1998: 108) با از بین رفتن تهدید شوروی برای اروپا و ایالات متحده، لوتواک هیچ رویارویی نظامی را در آینده نزدیک متصور نبود. در روشی مشابه، ساموئل هانتینگتون مشاهده کرد که چگونه «در جهانی که در آن درگیری نظامی بین دولت‌های بزرگ بعید است، قدرت اقتصادی در تعیین اولویت یا تابعیت دولت‌ها اهمیت فزاینده‌ای دارد». از این رو، از نظر این ژئواکونومیست‌های اولیه، پایان جنگ سرد با «پایان تاریخ» که فرانسیس فوکویاما (۱۹۹۲) پیش‌بینی کرده بود، برابری نمی‌کند. در عوض، آنها تحولی را در نحوه انجام درگیری پیش‌بینی کردند. در دوره جدید ژئواکونومیک، دولت‌ها همچنان اهداف متخاصم را دنبال می‌کنند، اما از طریق نیروی اقتصادی به جای ابزار نظامی (Wigell, 2016: 5) دوران پس از جنگ سرد، که سرآغاز عصر ژئواکونومیک است، چندان با رقابت سیاسی یا ایدئولوژیک آغشته نیست بلکه با رقابت اقتصادی مشخص می‌شود. به استثنای روسیه، این توانمندی‌های اقتصادی - نه نظامی - است که پشتوانه تجدید حیات قدرت‌ها است. با ادغام ژئوپلیتیک و

اقتصاد، چشم‌انداز ژئواکونومیک نشان می‌دهد که چگونه در نظام بین‌المللی کنونی، اهرم‌های اقتصادی - به جای نظامی - بیشتر در پیگیری منافع ملی مؤثر است. الزامات ژئواکونومیک به وضوح در سیاست‌های خارجی قدرت‌های منطقه‌ای قابل تشخیص است. قدرت‌های منطقه‌ای معمولاً از ابزارهای اقتصادی و نه نظامی برای تعقیب اهداف استراتژیک در صحنه بین‌المللی استفاده می‌کنند (Wigell, 2016: 5). در بسیاری از تحلیل‌ها، دولت‌داری اقتصادی^۴ به عنوان عنصر اصلی ژئواکونومیک ظاهر می‌شود. به این ترتیب، تا حد زیادی ژئواکونومیک به عنوان یک عمل سیاست خارجی در نظر گرفته می‌شود که جایگزینی برای ژئوپلیتیک در تعقیب اهداف ژئواستراتژیک ارائه می‌دهد. این دیدگاه دولت محور و ذات گرایانه است، اگرچه تعداد کمی از این تحلیل‌ها چارچوب تحلیلی خود را صریح می‌کنند (Scholvin & Wigell, 2018: 4). اسکات در مطالعه خود در مورد رقابت بین چین و هند اشاره می‌کند که کنترل بر خطوط ارتباطی کریدوری برای ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک ضروری است، همانطور که دسترسی به منابع حیاتی ضروری است. (Scott, 2008, 1-6, Scholvin & Wigell, 2018: 4). مفهوم ژئواکونومی و کارکردهای آن به صورت گسترده‌ای در ارتباط با مفهوم دیگری به نام ژئوپلیتیک مورد تفسیر قرار می‌گیرد. به یاری ژئوپلیتیک می‌توان به مطالعه توزیع جغرافیایی قدرت در بین کشورهای جهان پرداخت و همزمان به سنجش و تحلیل این موضوع پرداخت که چگونه عوامل مؤثر دیگری نظیر اقتصاد به رقابت‌های بین‌المللی شکل می‌دهند. در این فرآیند ارتباط موجود میان ژئوپلیتیک و عواملی نظیر اقتصاد باعث اهمیت یافتن مفهوم ژئواکونومی می‌شوند (Flint and Noorali, 2024). به صورت کلی مفهوم ژئواکونومی به بررسی این نکته می‌پردازد که ویژگی‌های جغرافیایی اقتصادی یک کشور چه تأثیراتی بر روی موجودیت آن و همچنین سیاست خارجی آن به جا می‌گذارد. کارکردهای ژئواکونومی در امنیت و توسعه کشورها نشان دهنده آن است که میان سیاست و اقتصاد پیوستگی وجود دارد و بدون این پیوستگی و همراهی نمی‌توان انتظار آن را داشت که ثبات ایجاد شود. این

⁴ economic statecraft

موضوع مبین این نکته است که در روابط بین‌الملل مسئله تامین منافع در حوزه اقتصاد بین‌الملل یک عامل تعیین‌کننده است که توجه به آن هم می‌تواند به تامین ثبات و منافع اقتصادی کشورها یاری رساند و هم بسترهای لازم را برای آنها فراهم کند. همین مسئله باعث شده است که موقعیت ژئواکونومیک و کارکردهای ژئواکونومی برای کشورهای مختلف به گونه‌ای تفسیر شود که تامین‌کننده قدرت، نفوذ و اهداف ژئوپولیتیک آنها در محیط پیرامون باشد. حکومت‌هایی که بنیادهای سیاست خارجی خود را بر روی ژئواکونومی استوار ساخته‌اند، عامل اقتصاد را به عنوان ابزاری مورد استفاده قرار می‌دهند که توانایی نفوذ در مناطق مورد نظر را برای آنها فراهم می‌آورد (Budak, 2013: 127) در این فرآیند ژئواکونومی تعیین‌کننده بسترهای جغرافیایی است که در آن یک کشور می‌تواند به یاری فرصت‌ها و مزیت‌هایی که در اختیار دارد به تقویت توانایی‌های خود بپردازد و به خلق فرصت‌های جدیدی بپردازد که زمینه‌ساز دستیابی به منافع اقتصادی هستند و مناسبات بین‌المللی را به صورتی مورد بازنگری قرار دهند که تامین‌کننده اهداف اقتصادی باشد. بنابراین می‌توان گفت که ژئواکونومی با تاثیرگذاری بر روی رفتارهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی شهروندان و سیاست‌گذاران کشور به رفتارهای متقابل حکومت‌ها با یکدیگر شکل داده و امور بین‌المللی را در سایه ارتباط متقابل جغرافیا و اقتصاد متأثر می‌سازد (İnan, 2011: 82). این واقعیت‌های ژئواکونومیک شامل مسئله نیاز به دستیابی به بازارهای جهانی، تامین منابع مالی از بازارهای بین‌المللی، رقابت اقتصادی با همسایگان، تعارضات منطقه‌ای، منافع مشترک اقتصادی، مسئله وابستگی تامین منافع ملی به محیط سیاست بین‌الملل و... است. در نتیجه باید گفت که اقتصاد به سبب نقش قابل توجهی که در ارتباطات جهانی دارد به یکی از عوامل مهم و تاثیرگذار در سیاست خارجی حکومت‌ها تبدیل شده است و آنها را بر آن داشته است که برای دستیابی حداکثری به منافع ملی عامل اقتصاد را به صورت ویژه‌ای در کانون توجه، برنامه‌ریزی و طراحی سیاست خارجی خود قرار دهند.

مطالعه اکتشافی

در حال حاضر با وجود نقش بازارچه‌ها در بهبود وضعیت معیشتی مردم، مرزنشینان این منطقه نقش و مشارکت فعالی در بازارچه‌ها ندارند و سیاست‌های حمایتی دولت از تولیدکنندگان و صادرکنندگان محلی اندک است. بنابراین عملکرد بازارچه‌ها به طوری جدی فرایند توسعه را نشان نمی‌دهند (نظری‌پور و معزی، ۱۳۸۹: ۲۴). باید خاطر نشان کرد که بازارچه‌های مرزی به لحاظ ارتقای معیشتی مردم منطقه بسیار مؤثر بوده و توریسم تجاری و مبادلات اجتماعی و فرهنگی زیادی را در منطقه ایجاد کرده اند (قادرزاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۱-۳). نگاه فرا تحلیلی مسئولین ستاد فرماندهی مرزبانی کشور به پدیده قاچاق کالا و ارز در منطقه مورد مطالعه که از طریق روش مصاحبه به دست آمده است زمینه مناسبی را در ادامه مقاله برای ارائه راهبردهای آینده نگرا نه ایجاد می‌کند. از نظر آنها قاچاق کالا در این مرزها همانند همه جرائم دیگر برخاسته از عوامل مختلفی است و رواج آن در نتیجه نارسایی‌های گوناگون به ویژه در حوزه اقتصاد است. عوامل متعدد دیگری بر پیدایش و گسترش قاچاق که زاییده یک اقتصاد غیر رسمی است، اثر دارند یا به گونه‌ای آن را تسهیل می‌کنند که ماهیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، حقوقی و سیاسی دارند. به طور کلی نتایج به دست آمده از مصاحبه‌ها نشان داده است که عوامل مؤثر بر قاچاق کالا و ارز را در این مرزها می‌توان به دسته‌های زیر تقسیم کرد:

عوامل اقتصادی

مقررات تجاری

این‌گونه ممنوعیت‌ها معمولاً با تصویب مقامات یا هیأت وزیران برای خودکفایی در محصل خاص یا جلوگیری از ورود کالاهای غیرضروری و لوکس با هدف استفاده از ارز تخصیصی به واردات یا کنترل تجمل‌گرایی صورت می‌گیرد. اگر تولید داخل مرغوب نباشد و عرضه آن ناکافی و قیمت نیز در مقایسه با مشابه خارجی بالا باشد با حذف ممنوعات امکان افزایش قاچاق کالا متصور خواهد بود.

تعرفه مالیات

قاچاق، گریز از پرداخت مالیات بر کالا از طریق زیر پا گذاردن کنترل‌های مرزی است. این اقدام به یک یا دو دلیل انجام می‌شود و آن فرار از پرداخت مالیات یا گریز از

ممانعت‌های مربوط به فروش کالای قاچاق است. اقتصاددانان نادیده گرفتن غیرقانونی پرداخت مالیات را «گریز» و زیر پا گذاشتن قانونی آن را «پرهیز» از مالیات نامیده‌اند

سیاست‌های اقتصادی

بخش تولید در گذشته نتوانسته است متناسب با نیازهای داخلی و تحولات بین‌المللی رشد پیدا کند. بخش صنعت هم از ضعف ارتباط نهادی در سیاست‌گذاری هماهنگ بازرگانی و صنعتی رنج برده است. کمبود تولیدات داخلی و کیفیت پایین‌تر و قیمت بالاتر برخی از آنها نسبت به بعضی از اجناس خارجی در ساخته و پرداخته شدن قاچاق مؤثر می‌باشد.

جمعیت مناطق مرزی

ازدیاد جمعیت، بیکاری، درآمد پایین و وضع نامطلوب معیشتی بسیاری از مردم در مناطق به دلیل عدم سرمایه‌گذاری مؤثر و اشتغال‌زا توسط سرمایه‌گذاران و توسعه نیافتگی مناطق مذکور و فقدان امکانات، موجب گرایش این قبیل محرومین به نوعی اشتغال برای گذراندن زندگی می‌شود. بنابراین در مناطق مرزی، قاچاق کالا بخشی از نیروی انسانی را به خود مشغول کرده است.

عوامل سیاسی

مشکلات اداری

نفوذ احتمالی در برخی از ادارات، سبب سست شدن امر مبارزه و زمینه‌ساز گسترش قاچاق خواهد شد. یکی از راههای نفوذ می‌تواند خرید اسناد مثبت‌گمرکی از بازار آزاد باشد. گاه اگر این اسناد مورد پذیرش قرار نگیرد، ذینفع با مراجعه به دادگاه از آن رفع ظن کرده و بدین وسیله خود را از ضبط کالای قاچاق و پرداخت جریمه‌هایی می‌دهد. تخلفات اداری به عنوان مؤلفه‌ای اثرگذار بر قاچاق کالا، قابل طرح و بررسی است.

قاچاق غیرخصوصی

در هر کشوری که اقتصاد دولتی با قدرت سیاسی تلفیق پیدا کند، فعالیت‌های غیررسمی بیشتر می‌شود و به متنفذین امکان می‌دهد از نفوذ سیاسی، نظامی، اقتصادی یا جزیی خود سوءاستفاده کنند. قاچاق توسط نخبگان حاکم، فن‌سالاران یا نزدیکان آنها می‌تواند وسیع باشد. واردات بدون مجوز توسط برخی از دستگاهها و فشار و نفوذ آنها برای

رانت‌جویی می‌تواند زمینه‌ساز قاچاق شود. گاه سازمان‌هایی که امکان عبور آنها از مرز بدون اجازه گمرک میسر است و امر واردات هم ارتباط با وظائف آنان ندارد، به توزیع محصولات خارجی در بازار داخل می‌پردازند. بنابراین آمیخته شدن منافع سازمان با قاچاق یا دخالت در امور اقتصادی شبیه به قاچاق می‌تواند امر مبارزه با عنوان قاچاق کالا را تضعیف کند.

اوضاع همسایگان

وضع امنیتی برخی از استان‌های مرزی و تأثیرپذیری قاچاقچیان از اوضاع و احوال حاکم بر کشورهای همسایه و احياناً گروه‌های سیاسی خارجی ممکن است به تداوم قاچاق کمک کند. مثلاً گفته می‌شود سازمان‌های اطلاعاتی برخی از کشورهای حوزه خلیج فارس گاه از شبکه‌های قاچاق به عنوان منابع جمع‌آوری اخبار بهره‌برداری کرده‌اند یا در پوشش‌های تجاری به فعالیت‌های اطلاعاتی پرداختند. بنابراین شرایط امنیتی و سیاسی حاکم بر کشورهای اطراف و تغییرات پی در پی قدرت بعضی از آنها می‌تواند تأثیر مهمی در سیاست‌ها و هدف‌گذاری‌های این کشورها نسبت به قاچاق و نحوه مواجهه با آن داشته باشد. دشمنی و تحریم اقتصادی آمریکا با هدف لطمه زدن به امنیت و توان اقتصادی و سرمایه‌های ملی ایران و تسلط این کشور بر برخی از دولت‌های منطقه و بی‌ثباتی این دولت‌ها و نداشتن عزم و اقتدار در مبارزه با قاچاق کالا می‌تواند فراهم‌کننده شرایط مساعدی برای هجوم کالاهای غیر مجاز از مبادی این کشورها به قصد ایران بدون توجه به موافقت نامه‌های مبارزه با قاچاق باشد.

پیشینه‌ی تحقیق

اخیراً در تحقیقات توسعه‌ای اعم از تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک توجه ویژه‌ای به مناطق مرزی و تأثیرات مرزی صورت گرفته است. این میل و علاقه به مطالعه مناطق مرزی عمدتاً از این تأثیر نشأت گرفته که این مناطق جغرافیایی ویژه، ممکن است سبب ایجادسازگاری و همسانی اقتصادی درهم‌گرایی بین کشورها گردد (Niebuhr, 2002: 5). در ادامه به ذکر برخی از تحقیقات انجام شده در این زمینه پرداخته می‌شود.

جدول (۲) پیشینه تحقیقات انجام شده

محققین	عنوان محقق	روش تحقیق	یافته ها
پیشگاهی فرد، زهرا و همکاران(۱۳۹۳)	بسترهای ژئوپلیتیکی قاچاق کالا و مرز با تاکید بر بازارچه های مرزی(مطالعه موردی: استان کرمانشاه).	کیفی	نتایج پژوهش بیانگر آن است که ع. وامل ژئوپلیتیکی نامناسبی در مناطق مرزی وجود دارد که همانند بازارچه های مرزی، بسترهای قاچاق کالا و ارز را فراهم کرده است.
قادر زاده، امید و همکاران(۱۳۹۲)	مطالعه کیفی تأثیرات بازارچه های مرزی بر تداوم پدیده قاچاق	کیفی	یافته های این پژوهش نشانگر آن است که بازارچه های مرزی در مرزبانان از لحاظ ارتقای معیشتی مردم موثر بوده و موجب افزایش توریسم تجاری و مبادلات اجتماعی و فرهنگی شده است..
عملدار، اسماعیل و همکاران(۱۳۹۳)	تحلیل نقش بازارچه های مرزی در گسترش امنیت مناطق مرزی «نمونه موردی: بازارچه مرزی ماهیرود شهرستان سریشه خراسان جنوبی»	کیفی	یافته های پژوهش نشان می دهد با شروع فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود سریشه از میزان قاچاق سوخت، کالا و قاچاق مواد مخدر کاسته شده است. از طرفی، فعالیت این بازارچه سبب تحکیم روابط سیاسی- اقتصادی-امنیتی دو استان خراسان جنوبی و ولایت فراه افغانستان شده است
علی جعفری، حسین، حمیدی، علی(۱۳۹۴)	نقش بازارچه مرزی در ایجاد امنیت و قاچاق کالا در استان خراسان	کیفی	یافته ها نشانگر آن است که خالی شدن مرزها از سکنه و مهاجرت مرزنشینان به شهرهای بزرگ بر اثر فقدان انگیزه های لازم برای زندگی در این مناطق در گذشته تقریباً " روند به افزایشی داشته است که تاثیر آن در امنیت مرزها به وضوح قابل لمس بود.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف از نوع کاربردی می‌باشد. بخشی از اطلاعات این تحقیق از طریق روش مطالعات اسنادی و با استفاده از ابزار فیش‌برداری جمع‌آوری گردید. با استفاده از این روش و ابزار، آمار و اطلاعات مربوط به شاخص‌های تغییرات کمی و کیفی متغیرهای تحقیق استخراج شد. بخشی از اطلاعات این تحقیق از طریق روش مطالعات اسنادی و با استفاده از ابزار فیش‌برداری جمع‌آوری گردید. با استفاده از این روش و ابزار، آمار و اطلاعات مربوط به شاخص‌های تغییرات کمی و کیفی متغیرهای تحقیق استخراج شد. بخش دوم اطلاعات نیز، از طریق مطالعه پیمایشی (پرسشنامه و مصاحبه) استخراج گردید. اطلاعات آماری به دست آمده و نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها، پس از تنظیم و طبقه‌بندی، به روش تجزیه و تحلیل آماری-توصیفی در کنار تحلیل‌های کیفی برای آزمون فرضیه بکار گرفته شده است. برای نمایش تصویری اطلاعات توصیفی و آماری، از جدول، نمودار خطی و منحنی استفاده شده است. در این تحقیق در بخش پیمایشی از دو روش پیمایش پرسشنامه‌ای و مصاحبه استفاده شده است. جامعه هدف شامل چهار گروه بوده است: الف) مردم عادی شامل افراد بالای ۱۵ سال و ساکن در مناطق مرزی استان‌های کرمانشاه و کردستان. ب) کسبه و پیلهوران بازارچه‌های مرزی استان‌های کرمانشاه و کردستان جامعه علمی دانشگاهی استان‌های کرمانشاه و کردستان که به نحوی با موضوع در ارتباط می‌باشند. د) متولیان دولتی و دست‌اندرکار در مسائل انتظامی، امنیتی و اقتصادی استان‌های کرمانشاه و کردستان از قبیل نیروی انتظامی (پلیس مرزبانی)، اداره بازرگانی استان‌ها، گمرک استان‌ها، قوه قضایه، استانداران، فرمانداران شهرستان‌ها، مسئولین اداری بازارچه‌ها، بخشداران، دهیاران و....

تعداد حجم نمونه ۳۸۴ پرسشنامه بوده است. در روش پیمایش میدانی تعداد پرسشنامه به تعداد ۲۸۴ مورد با استفاده از فرمول کوکران به دست آمد که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی از بین طبقات مختلف جامعه هدف، انتخاب و در معرض پرسش قرار گرفتند. جامعه آماری در اینجا شامل مردم عادی، کسبه و پیلهوران بازارچه‌ها بوده‌اند. در روش مصاحبه تعداد ۱۰۰ نفر از اساتید دانشگاه در منطقه مودر مطالعه و متصدیان دولتی این حوزه مصاحبه شدند و حجم نمونه با استفاده از معیار اشباع داده‌ها تعیین گردید.

جدول ۳. توزیع جمعیت نمونه بر اساس جنسیت، وضعیت تأهل، تحصیلات و استان محل

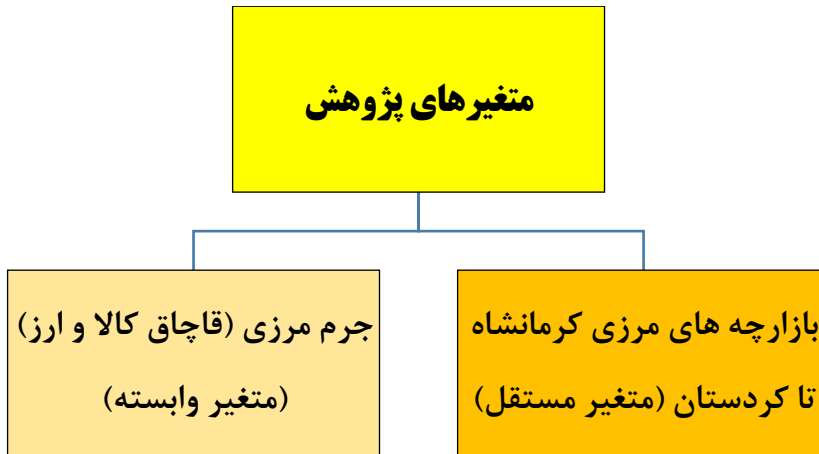
سکونت در نظرسنجی پرسشنامه‌ای

کرامت‌شاه	کردستان	تحصیلات (نفر)				متوسط سن	وضعیت تأهل		جنسیت (نفر)		تعداد	طبقات جامعه
		دکتری	فوق لیسانس	لیسانس	زیر فوق دیپلم		مفرد	متاهل	زن	مرد		
۱۱	۱۱	۰	۶	۲۶	۱۹۹	۴۲	۴۶	۱۸۵	۳۹	۱۹۲	۲۳۱	مردم عادی
۶	۵	۰	۰	۴	۴۹	۳۹	۵	۴۸	۰	۵۳	۵۳	کسبه و پیمه‌ورا ن
۲۷	۲۶	۰	۰	۴	۴۹	۳۹	۵	۴۸	۰	۵۳	۵۳	اساتید دانشگاه
۲۰	۲۱	۲۷	۱۴	۰	۰	۴۰	۰	۴۱	۹	۳۲	۴۱	متولیان دولتی
۲۹	۳۰	۰	۷	۱۵	۳۷	۳۸	۰	۵۹	۳	۵۶	۵۹	جمع کل
۱۹۲	۱۹۲	۲۷	۲۷	۴۵	۲۸۵	میانگین : ۳۹ سال	۵۱	۳۳۳	۵۱	۳۳۳	۳۸۴	درصد
۵۰	۵۰	۷	۷	۱۱	۷۴	۳۹	۰.۱۳	۸۶	۰.۱۳	۸۶	۱۰۰	
				۷	۳	سال	۳	۷	۳	۷		

مدل مفهومی تحقیق

متغیرهای مستقل و وابسته‌ی پژوهش در شکل زیر آورده شده است

شکل (۱) ترسیم: نگارندگان

تجزیه و تحلیل داده ها

- تغییرات شاخص قاچاق کالاهای غیرمجاز

آزمون این مسئله در پرسشنامه با استفاده از این پرسش صورت گرفت: «به نظر شما ورود کالاهای قاچاق غیرمجاز (نظیر مشروبات الکلی، سی دی های غیرمجاز و ضدشئونات) از گذرگاههای مرزی منطقه، پس از ایجاد بازارچه مرزی در چه حد کاهش داشته است؟»

جدول ۴ - توزیع پاسخهای جمعیت نمونه به سؤال (۲) پرسشنامه اول

پاسخ					تعداد پاسخها (نفر)	شعاع حوزه نفوذ بازارچه (به کیلومتر)
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
۰	۰	۰	۳	۶۸	۷۱	۰-۲۵
۰	۰	۴	۶۰	۷	۷۱	۲۶-۵۰
۱	۱	۶۶	۳	۰	۷۱	۵۱-۷۵
۵	۶۵	۱	۰	۰	۷۱	۷۶-۱۰۰
۶	۶۶	۷۱	۶۶	۷۵	۲۸۴	جمع

همان طور که در جدول ۲ مشاهده می شود ۶۸ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۰-۲۵ کیلومتری از بازارچه قرار داشتند، پاسخ خیلی زیاد را برای این سؤال انتخاب کردند. در

حالی که بالعکس ۶۵ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۱۰۰-۷۶ کیلومتری از بازارچه قرار داشتند، پاسخ کم را برای این سؤال انتخاب کردند. به این معنا که هرچه از حوزه نفوذ بازارچه‌ها دورتر می‌شویم، تأثیر بازارچه‌ها در کاهش قاچاق کالاهای غیرمجاز کم‌رنگ‌تر می‌شود و چه بسا خارج از شعاع ۱۰۰ کیلومتری، قاچاق اینگونه کالاها، روند سابق را داشته باشد. این وضعیت نشان می‌دهد که حداکثر حوزه نفوذ و تأثیر بازارچه‌های مرزی در کاهش قاچاق کالاهای غیرمجاز (نظیر مشروبات الکلی، سی‌دی‌های غیرمجاز و ضدشئونات) از گذرگاههای مرزی دو استان، شعاع صفر تا ۵۰ کیلومتری است. دلایل این امر، اشتغال مستقیم و غیرمستقیم جوانان این محدوده در بازارچه‌های مرزی است که آنها را از روی آوردن به قاچاق کالاهای غیرمجاز بازداشته است. اما در فواصل بیشتر از بازارچه‌ها، به دلیل مشکلات بیکاری، جوانان ناخودآگاه به سمت قاچاق می‌روند. تجزیه و تحلیل پاسخ سؤال ۷ و ۸ نیز بر این واقعیت مهر تأیید می‌زند. بر این اساس بازارچه‌های مرزی تنها در محدوده بسیار کوچکی قادر به کاهش قاچاق کالاهای غیرمجاز هستند. این امر بر تأثیر، نفوذ و اهمیت بیشتر عوامل فرامنطقه‌ای در قاچاق کالا از مبادی مرزی صحنه می‌گذارد.

تغییرات شاخص قاچاق کالاهای مجاز

سؤال مطرح شده در این خصوص به این صورت بوده است: « به نظر شما ورود کالاهای قاچاقی نظیر پارچه، لوازم آرایشی، تجهیزات الکترونیکی از گذرگاههای مرزی منطقه، پس از ایجاد بازارچه‌های مرزی در چه حد کاهش داشته است؟ » همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود ۵۳ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۲۵-۰ کیلومتری از بازارچه قرار داشتند، پاسخ متوسط را برای این سؤال انتخاب کردند. درحالی که بالعکس ۶۶ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۱۰۰-۷۶ کیلومتری از بازارچه‌ها قرار داشتند، پاسخ خیلی کم را برای این سؤال انتخاب کردند. به این معنا که هرچه از حوزه نفوذ بازارچه‌ها دورتر می‌شویم، تأثیر بازارچه‌ها در کاهش قاچاق کالاهای مجاز کم‌رنگ‌تر می‌شود و چه بسا خارج از شعاع ۱۰۰ کیلومتری، قاچاق اینگونه کالاها، روند سابق را داشته باشد. حتی در کمترین فاصله یعنی شعاع صفر تا ۲۵ کیلومتری از بازارچه‌ها هم، نظر اکثر مردم این است که قاچاق کالاهای مجاز در حد متوسط کاهش پیدا کرده است.

جدول (۴) توزیع پاسخ‌های جمعیت نمونه به سؤال (۳) پرسشنامه اول

پاسخ					تعداد پاسخ‌ها (نفر)	شعاع حوزه نفوذ بازارچه (به کیلومتر)
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
۰	۰	۵۳	۱۱	۷	۷۱	۰-۲۵
۰	۶۵	۵	۱	۰	۷۱	۲۶-۵۰
۶۳	۴	۲	۱	۱	۷۱	۵۱-۷۵
۶۶	۵	۰	۰	۰	۷۱	۷۶-۱۰۰
۱۲۹	۷۳	۶۰	۱۴	۸	۲۸۴	جمع

این وضعیت نشان می‌دهد که حداکثر حوزه نفوذ و تأثیر بازارچه‌های مرزی در کاهش قاچاق کالاهای مجاز از گذرگاه‌های مرزی منطقه نظیر پارچه، لوازم آرایشی و تجهیزات الکترونیکی، شعاع صفر تا ۲۵ کیلومتری است. دلایل این امر، اشتغال مستقیم و غیرمستقیم جوانان این محدوده در بازارچه‌های مرزی است که آنها را از روی آوردن به قاچاق کالاهای مجاز تا حدودی بازداشته است. بر این اساس بازارچه‌های مرزی تنها در محدوده بسیار کوچکی قادر به کاهش قاچاق کالاهای مجاز هستند. شیب زیاد تغییرات نگرش مردم از وضعیت متوسط به وضعیت خیلی کم در این سؤال، حاکی از آن دو واقعیت است: اول اینکه فرآیند قاچاق کالاهای مجاز، نه تنها بین مردم منطقه جرم محسوب نمی‌شود بلکه یک امر نهادینه و به عنوان اشتغال به آن نگریسته می‌شود. این وضعیت از گذشته تا به حال وجود دارد و ایجاد بازارچه‌های مرزی نیز نتوانسته در کاهش این شاخص قاچاق تأثیر بگذارد و همچنان به عنوان یک معضل پنهان در منطقه موجود است. دوم آنکه نزدیکی و یا دوری از بازارچه‌ها نیز تأثیر چندانی بر این فرآیند ندارد. به طوری که بیش از ۷۰ درصد مردم (۲۰۲ نفر) کم تا خیلی کم را به عنوان پاسخ این سؤال انتخاب کرده‌اند. راهکار عملی برای حذف چنین تفکر اشتباهی، فرهنگ‌سازی و ایجاد فرصت‌های مناسب اشتغال برای جوانان مناطق مرزی دو استان است. این امر بر تأثیر، نفوذ و اهمیت بیشتر عوامل فرامنطقه‌ای در قاچاق کالا از مبادی مرزی صحنه می‌گذارد.

نقش بازارچه‌های مرزی در ایجاد اشتغال مستقیم

آزمون این مسأله در پرسشنامه با استفاده از این پرسش صورت گرفت: «به نظر شما ایجاد بازارچه مرزی در این منطقه تا چه حد در ایجاد اشتغال مستقیم (بکارگیری جوانان در مشاغل داخل بازارچه) و بالا بردن سطح درآمد و تأمین معیشت مردم بومی

مؤثر بوده است؟» همانطور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود ۵۲ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۰-۲۵ کیلومتری از بازارچه قرار داشتند، پاسخ زیاد را برای این سؤال انتخاب کردند. درحالی که بالعکس ۶۹ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۷۶-۱۰۰ کیلومتری از بازارچه‌ها قرار داشتند، پاسخ خیلی کم را برای این سؤال انتخاب کردند. به این معنا که هرچه از حوزه نفوذ بازارچه‌ها دورتر می‌شویم، تأثیر بازارچه‌ها در اشتغال‌زایی مستقیم جوانان و تأمین معیشت مردم مناطق مرزی کمتر می‌شود و چه بسا خارج از شعاع ۱۰۰ کیلومتری، به حد صفر می‌رسد.

جدول ۵. توزیع پاسخ‌های جمعیت نمونه به سؤال (۷) پرسشنامه اول

پاسخ					تعداد پاسخ‌ها (نفر)	شعاع حوزه نفوذ بازارچه (به کیلومتر)
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
۰	۰	۵	۵۲	۱۴	۷۱	۰-۲۵
۰	۶۶	۳	۲	۰	۷۱	۲۶-۵۰
۶۷	۲	۲	۰	۰	۷۱	۵۱-۷۵
۶۹	۱	۰	۱	۰	۷۱	۷۶-۱۰۰
۱۳۶	۶۹	۱۰	۵۵	۱۴	۲۸۴	جمع

این وضعیت نشان می‌دهد که حداکثر حوزه نفوذ و تأثیر بازارچه‌های مرزی در اشتغال‌زایی، شعاع صفر تا ۲۵ کیلومتری است. دلایل این امر از نگاه مردم، در بررسی پاسخ سؤال ۹ مشهود است. ۲۵۶ نفر (۹۱ درصد) از مردم منطقه معتقدند که غرفه‌های بازارچه‌ها اکثراً متعلق به سرمایه‌داران غیربومی است و جوانان بیشتر نقش شاگردی و یا اجاره بازارچه‌ها را دارند و سود اصلی به جیب سرمایه‌داران غیربومی می‌رود. آمار ۵۰ درصدی غرفه‌داران بازارچه‌های پرویزخان و شوشمی در استان کرمانشاه به عنوان مؤید این امر است (مصاحبه با غرفه‌داران بازارچه‌ها، آذرماه ۱۳۹۰).

نقش بازارچه‌های مرزی در ایجاد اشتغال غیر مستقیم

سؤال مطرح شده در این خصوص به این صورت بوده است: «به نظر شما ایجاد بازارچه مرزی در این منطقه تا چه حد در ایجاد اشتغال غیرمستقیم (مشاغل ردیف دوم نظیر سرویس‌رسانی، خدمات حمل و نقل و...) مردم بومی مؤثر بوده است؟» همانطور که در

جدول ۵ مشاهده می‌شود ۵۸ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۲۵-۰ کیلومتری از بازارچه قرار داشتند، پاسخ زیاد را برای این سؤال انتخاب کردند. درحالی که بالعکس ۶۷ نفر از ۷۱ نفری که در شعاع ۱۰۰-۷۶ کیلومتری از بازارچه‌ها قرار داشتند، پاسخ خیلی کم را برای این سؤال انتخاب کردند. به این معنا که هرچه از حوزه نفوذ بازارچه‌ها دورتر می‌شویم، تأثیر بازارچه‌ها در اشتغال‌زایی مستقیم جوانان و تأمین معیشت مردم مناطق مرزی کمتر می‌شود.

جدول (۶) توزیع پاسخ‌های جمعیت نمونه به سؤال (۸) پرسشنامه اول

پاسخ					تعداد پاسخ‌ها (نفر)	شعاع حوزه نفوذ بازارچه (به کیلومتر)
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
۰	۰	۱	۱۲	۵۸	۷۱	۰-۲۵
۰	۰	۱۱	۵۳	۷	۷۱	۲۶-۵۰
۰	۴	۵۹	۸	۰	۷۱	۵۱-۷۵
۰	۶۷	۱	۱	۲	۷۱	۷۶-۱۰۰
۰	۷۱	۷۲	۷۴	۶۷	۲۸۴	جمع

این وضعیت نشان می‌دهد که حداکثر حوزه نفوذ و تأثیر بازارچه‌های مرزی در اشتغال‌زایی، شعاع صفر تا ۷۵ کیلومتری است. دلایل این امر از نگاه مردم، در بررسی پاسخ سؤال ۹ مشهود است. به این ترتیب بازارچه‌ها با کارکردهای خود توانسته‌اند در کنار اشتغال مستقیم هرچند ناچیز، منجر به شکل‌گیری مشاغل غیرمستقیم مانند حمل و نقل بار و مسافر، ایجاد مغازه‌ها و... شده و به نوعی منجر به تغییرات مثبتی در مقایسه با دوره قبل از تأسیس خود شوند که البته بایستی توجه داشت که این آثار تنها در حوزه محلی و حداکثر تا شعاع ۷۵ کیلومتری مشهود است و خارج از این محدوده، تأثیرات بسیار ناچیز بوده به طوری که بیرون از شعاع ۱۰۰ کیلومتری به صفر می‌رسد.

عوامل موثر در کاهش قاچاق کالا و ارز در مرزهای استان کرمانشاه و کردستان سوال مطرح شده در پرسشنامه در این خصوص به این صورت بوده است: «به نظر شما کدامیک از موارد زیر به کاهش قابل توجه قاچاق کالا و ارز از طریق مرزهای استان‌های کرمانشاه و کردستان منجر خواهد شد»؟

جدول (۷) توزیع پاسخ‌های جمعیت نمونه به سؤال ۱ پرسشنامه دوم

تعداد پاسخ‌ها (نفر)	پاسخ
۲	افزایش تعداد بازارچه‌های مرزی
۳	بهبود کیفیت بازارچه مرزی فعلی
۲	هر دو مورد
۹۳	هیچکدام (چراکه عوامل دیگری در قاچاق کالا نقش دارند که بازارچه‌ها قادر به حذف آن عوامل نمی‌باشند)
۱۰۰	جمع

بر اساس نتایج جدول فوق، ۹۳ نفر (درصد) از پاسخ‌دهندگان برای این سؤال، پاسخ هیچکدام را انتخاب نمودند. چراکه آنها نیز معتقدند عوامل دیگری در قاچاق کالا نقش دارند که بازارچه‌های مرزی قادر به حذف آن عوامل نمی‌باشند. نتیجه‌ای که از تجزیه و تحلیل این پاسخ می‌توان گرفت، آن است که برای حل معضل قاچاق در مناطق مرزی بایستی در صدد حذف عوامل ریشه‌ای بوجود آورنده آن اقدام کرد و بازارچه‌ها به تنهایی قادر به حذف این عوامل اصلی نمی‌باشند. پاسخ‌های جمعیت نمونه به سؤال (۲) و (۳) پرسشنامه دوم، دلایل عمده ایجاد و تشدید قاچاق کالا و ارز از مبادی مرزی را با یک نگاه فراتحلیلی، روشن می‌سازد.

دلایل ایجاد قاچاق کالا و ارز در مناطق مرزی‌های غربی کرمانشاه و کردستان

پاسخ‌های جمعیت نمونه به سؤال (۲) پرسشنامه دوم که به صورت جواب- باز این سؤال را مطرح نموده که «به نظر شما دلایل اصلی ایجاد قاچاق آشکار کالا و ارز در مناطق مرزی خصوصاً مرزهای غربی کرمانشاه و کردستان چیست؟» دسته‌بندی گردید که نتایج نهایی آن در زیر آمده است:

- نبود سیستم یکپارچه کنترل و نظارت بر مرزهای کشور و صریح نبودن قوانین و وجود خلأهای قانونی (۷۷ نفر).
- دخالت دولت در امور بازار و تجارت بین‌المللی و نیمه دولتی بودن اقتصاد ایران (۶۹ نفر).
- مشکلات قانونی نظیر قدیمی بودن قوانین گمرکی واردات و صادرات، برداشت متفاوت از قوانین، مشخص نبودن مرجع رسیدگی مشخص به تخلفات قاچاق (۶۹ نفر).

- نرخ‌های چندگانه ارز در داخل کشور (۶۳ نفر).
- نگاه غیر اقتصادی و امنیتی به قاچاق (۶۳ نفر).
- رشد تجارت الکترونیکی و کوتاه شدن زمان و پروسه واردات کالا از این طریق در مقابل تشریفات واردات قانونی کالا از طریق مبادی رسمی نظیر گمرکات و بازارچه‌های مرزی (۶۰ نفر).
- بروکراسی اداری و فرآیند کاغذبازی طولانی (۶۰ نفر).
- ذهنیت مصرف‌کنندگان نسبت به کیفیت پایین‌تر و قیمت بالاتر تولیدات داخلی و عدم استقبال آنها از کالاها و خدمات تولید داخل نسبت به مشابه خارجی آنها (۶۰ نفر).
- مبادی و گذرگاههای غیر رسمی در مرزها که در بُرد و تیررس نیروهای نظامی و مرزبانی نیست به علت عوامل طبیعی (نظیر طولانی و صعب‌العبور بودن مرزهای آبی و خاکی) و در نتیجه عدم توانایی دولت در کنترل این مرزها (۶۰ نفر).
- انحصار، ممنوعت یا محدودیت تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای برخی کالاها در کشور (۶۰ نفر).
- تعرفه‌های بالای گمرکی و گریز واردکننده از پرداخت این عوارض (۶۰ نفر).
- وجود کالاهای خارجی که مشابه داخلی ندارند (۵۹ نفر).
- اوضاع اقتصادی و سیاسی نابسامان کشور عراق (۵۶ نفر).
- قوانین دولت که ورود برخی کالاها را ممنوع می‌داند (۵۵ نفر).
- ورود موقت مواد اولیه مورد نیاز برخی صنایع با معافیت‌های گمرکی که توسط دولت تعیین می‌شود (۵۰ نفر).
- تبلیغات شرکت‌های بین‌المللی در خصوص کالاهای خود (۴۴ نفر).
- کم‌کاری و تعلل برخی از ارگان‌های دولتی در انجام امور محوله در مرزها (۴۲ نفر).
- فرهنگ غلط مصرف‌گرایی و تقاضای بالای کالاها و خدمات لوکس که گاهاً غیرمجاز هم هستند، تحت تأثیر افزایش درآمد ناشی از فروش منابع نفتی کشور (بیشتر مربوط به قاچاق کالاهای غیر مجاز است) (۴۰ نفر).
- کالای همراه مسافر از طریق مناطق آزاد تجاری (۳۶ نفر).

- سنت‌های غلط در مبادلات مرزی نظیر معافیت‌های مسافرتی، ملوانی، تحصیلی، کارمندی، کارگری (۳۳ نفر).
  - مراودات مرزنشینان به کشور مقابل جهت دید و بازدید اقوام (۲۷ نفر).
  - از طریق تعویض کالاهای مرجوعی صادر شده و دور زدن گمرک توسط قاچاقچیان به علت نظارت و حساسیت کمتر ناظران دولتی به کالاهای مرجوعی (۲۴ نفر).
  - مهاجران غیرقانونی نظیر مهاجران افغان و روی‌آوری آنها به قاچاق (۱۹ نفر).
- عوامل فوق، دلایل اصلی ایجاد و تشدید فرآیند قاچاق آشکار کالا و ارز از مبادی مرزی خصوصاً مرزهای کرمانشاه و کردستان از نگاه اساتید دانشگاه، متولیان دولتی و دست‌اندرکاران مبارزه با قاچاق کالا و ارز در این دو استان است.
- دلایل اصلی ایجاد قاچاق کالا و ارز از مبادی دولتی**
- پاسخ‌های جمعیت نمونه به سؤال (۳) پرسشنامه دوم که به صورت جواب باز این سؤال را مطرح نموده: «به نظر شما دلایل اصلی ایجاد قاچاق کالا و ارز از مبادی دولتی (قاچاق غیررسمی دولتی) در مناطق مرزی خصوصاً مرزهای کرمانشاه و کردستان چیست؟»، دسته‌بندی گردید که نتایج نهایی آن در زیر آمده است:
- استفاده از رانت و سوء استفاده افراد صاحب نفوذ بیشتر از طریق ترانزیت (۸۸ نفر).
  - وجود مشکلات اداری و نفوذ عوامل ذینفع در سیستم اداری سازمان‌های مرتبط با صادرات و واردات (۸۵ نفر).
  - ورود و دخالت مستقیم دولت در اقتصاد و تجارت خارجی و در نتیجه ایجاد مفهومی به نام اقتصاد دولتی و تلفیق آن با قدرت سیاسی (۷۰ نفر).
  - تعاونی‌های نیمه‌دولتی مرزنشینی دارای معافیت‌های گمرکی با تراز منفی صادرات و واردات در آنها (۶۸ نفر).
  - مناطق آزاد تجاری نیمه‌دولتی (یعنی با نظارت و مدیریت دولتی) که برای رسیدن به خود اتکایی، به ناچار اقدام به ورود پنهانی بیش از حد و غیرقانونی کالا می‌کنند (۴۲ نفر).

- بازارچه‌های مرزی بواسطه عدم کنترل دقیق و رعایت نکردن مقررات واردات در آنها و گاهی تبنانی به منظور کم‌نویسی، کم‌گویی و در نتیجه قاچاق در مفهوم تضييع حقوق دولت (۳۶ نفر).

عوامل فوق، دلایل اصلی ایجاد فرآیند قاچاق غیر رسمی دولتی از مبادی مرزی گمرکی خصوصاً مرزهای کرمانشاه و کردستان از نگاه اساتید دانشگاه، متولیان دولتی و دست‌اندرکاران مبارزه با قاچاق کالا و ارز در این دو استان است.

پدیده قاچاق از مجموعه فعالیت‌هایی است که در ذیل اقتصاد پنهان تعریف می‌شود و در محاسبات ملی وارد نمیشود، از چارچوب نظارت دولت می‌گریزد و از مؤلفه‌های فساد اقتصادی محسوب میشود که در جوامع در حال توسعه مانعی بزرگ در برابر توسعه بوده، و همچنین وابستگی‌های خارجی را نیز تشدید می‌نماید. کاهش فرصت‌های شغلی داخلی، کاهش درآمدهای دولتی، رکود و ورشکستگی صنایع داخلی، تداوم پولشویی، اختلال در سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و تأثیرات فرساینده بر توان اجرایی دولت، از جمله پیامدهای اساسی پدیده قاچاق است.

راهبردهای ژئواکونومیک در جهت کنترل قاچاق ارز و کالا در مرزهای غربی با استفاده از بازارچه‌های مرزی

به طور کلی راهبردهای ژئواکونومیک برای مقابله با قاچاق کالا و ارز می‌تواند در محدود کردن قاچاق کالا موثر واقع شود؛ و با توجه به اهمیت منطقه و نیاز به تدابیر جدی در این خصوص ارائه راهبردهای ژئواکونومیک منطبق با شرایط و ویژگی‌های اقتصادی این مناطق امری ضروری و اساسی است. براساس نتایج یافته‌های پژوهش هر چه از حوزه‌ی نفوذ بازارچه‌ها دورتر می‌شویم تاثیر بازارچه‌ها در کاهش قاچاق کالای مجاز کم‌رنگ‌تر میشود. بنابراین بر اساس یافته‌های حاصل از مصاحبه راهبردهای ژئواکونومیک در جهت حل معضل قاچاق کالا و ارز در مرزهای غربی به شرح ذیل می‌باشد:

- حمایت و تقویت اقتصاد محلی در مناطق مرزی در لایه‌های تجاری و سرمایه گذاری؛

- نهادینه‌سازی رهیافت همگرایی کارکردی با کشورهای همسایه در جهت حمایت از اقتصاد محلی مرزی؛

- سرمایه گذاری خصوصی در لایه سرمایه گذاری مرزی از طریق آژانس‌ها و شرکت‌های توسعه محور؛

- نهادهای سازی بازارچه‌های مرزی بدون مداخله دولت در لایه تجاری مرزی؛

- کاهش تمرکزگرایی حاکم بر مناطق مرزی در لایه‌های تجاری و سرمایه‌گذاری.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

براساس یافته‌های پژوهش بازارچه‌های مرزی به دلیل حوزه عملکردی بسیار کوچک و محلی و میزان صادرات و واردات ناچیزشان، قادر به ایفای نقش در کاهش قاچاق کالا و ارز در سطح منطقه و ملی نمی‌باشند. در این میان مرزنشینان کم‌بضاعت روز به روز از حضور فعال و در نتیجه بهره‌گیری از مزایای این بازارچه‌ها بی‌نصیب‌تر می‌مانند. مهم‌ترین نتایج حاصله از این پژوهش عبارتند از:

- نقش بازارچه‌ها را در ایجاد اشتغال مستقیم تا حدودی مثبت است؛ اما با افزایش فاصله از بازارچه از این تأثیر کاسته میشود و حداکثر تأثیر آن تا شعاع ۲۵ کیلومتری بازارچه‌ها است. در مورد اشتغال غیرمستقیم وضع کمی بهتر است ولی در هر حال خارج از شعاع ۱۰۰ کیلومتری، تأثیر آنها به صفر می‌رسد.

- افزایش تعداد بازارچه‌های مرزی با هدف کاهش قاچاق کالا کارساز نیست چراکه به دلیل سهم بازارچه‌ها در پدیده‌ای به نام قاچاق غیررسمی دولتی (قاچاق پنهان)، به توسعه کمی این بازارچه‌ها نمیتوان خوش بین بود و حتی به نوعی موجب درگیر شدن با معضلات جدیدتر است.

- بازارچه‌های مرزی تنها در محدوده بسیار کوچکی قادر به کاهش قاچاق کالاهای غیرمجاز هستند. این امر بر تأثیر، نفوذ و اهمیت بیشتر عوامل فرامنطقه‌ای در قاچاق کالا از مبادی مرزی صحنه می‌گذارد.

- هرچه از حوزه نفوذ بازارچه‌ها دورتر می‌شویم، تأثیر بازارچه‌ها در کاهش قاچاق کالاهای مجاز کمرنگ‌تر می‌شود.

- برای حل معضل قاچاق در مناطق مرزی بایستی در صدد حذف عوامل ریشه‌ای بوجود آورنده آن اقدام کرد و بازارچه‌ها به تنهایی قادر به حذف این عوامل اصلی نمی‌باشند. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: استفاده از روش‌های نوین برای استخراج و ذخیره اطلاعات مربوط به قاچاق در لایه‌های پنهان جامعه؛ استفاده از آخرین دستاوردهای علمی در خصوص مواجهه، مبارزه و برخورد با شیوه‌های جدید قاچاق، تلفیق تجربه نیروهای سازمانی ستاد با دستاوردهای علمی دانشگاهی در جهت حل این بحران؛ ایجاد دغدغه برای دانشگاه در زمینه مسأله قاچاق به عنوان یکی از مهمترین نقاط ضربه‌پذیر کشور؛ سوق دادن محققین دانشگاهی کشور به سمت حل بحران قاچاق.

قدردانی

از تمامی اساتیدی که در این پژوهش نویسندگان را جهت انجام بهتر و علمی‌تر روند تحقیق یاری رساندند، صمیمانه تشکر و امتنان می‌نماییم.

منابع

- پیشگاهی فرد، زهرا، قالیباف، محمدباقر، حیدری، شهریار (۱۳۹۳). بسترهای ژئوپلیتیکی قاچاق کالا و ار با تاکید بر بازارچه‌های مرزی (مطالعه موردی استان کرمانشاه. فصلنامه پژوهش‌های انسانی، ۳(۴۶): ۴۶۵-۴۸۴.
- پیشگاهی فرد، زهرا و میرزاده کوهشاهی، مهدی (۱۳۹۰) تبیین موانع مدیریت بهینه مرزهای جمهوری اسلامی ایران و پاکستان، فصلنامه راهبرد دفاعی، ۹(۳۵).
- جعفری، حسین علی و حمیدی، علی(۱۳۹۴)، نقش بازارچه مرزی در ایجاد امنیت و قاچاق کالا در استان خراسان شمالی، <https://civilica.com/doc/1850810>
- رازینی، ابراهیم باستانی، علی، باستانی، علیرضا (۱۳۸۱). بررسی نقش و عملکرد بازارچه‌های مرزی بر اقتصاد ایران، معاونت برنامه‌ریزی و بررسی‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی وزارت بازرگانی، تهران.

- زرقانی، هادی و همکاران (۱۳۹۹). «تاثیر بازارچه‌های مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرز نشین (نمونه موردی: بازارچه مرزی شوشمی نوسود». فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۱۸(۲): ۷۴-۹۶.
- زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۰). تحلیلی بر کارکرد امنیتی مرز شرقی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، رشته جغرافیای سیاسی.
- قادر زاده، امید. محمد پور، احمد و قادری، امید (۱۳۹۲). مطالعه کیفی تأثیرات بازارچه‌های مرزی بر تداوم پدیده قاچاق. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۴(۳): ۱۹۳-۱۷۵.
- قانون ساماندهی مبادلات مرزی، مصوب ۱۳۸۴/۷/۲۰.
- کامران، حسن و علی محمدپور و فرهاد جعفری (۱۳۸۷). تحلیل کارکرد بازارچه مرزی باجگیران، فصلنامه جغرافیا، شماره ۱۹، صص ۸-۲۵.
- کریم‌زاده، مجید(۱۳۹۵). بررسی عوامل موثر بر قاچاق کالا و تاثیر آن بر اقتصاد شهرستان‌های مرزی سراوان، فصلنامه انتظامی، اجتماعی، شماره ۲.
- نظری‌پور، محمد و معزی، فواد (۱۳۸۹). نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه و رونق اقتصادی مناطق مرزی (مطالعه موردی بازارچه مرزی باشماق مریوان). مجموعه مقالات همایش ملی پایانه‌ها و بازارچه‌های مرزی، فرصت‌ها و چالش‌ها: دانشگاه ایلام.
- مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، ۱۳۹۰.
  - Budak, T. (2013). *Global geoeconomic competition and Turkey in Central Asia*. *Wise Strategy*, 5(9), 125–142. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/bs/issue/3801/50989>
  - Inan, S. (2011). *Geoeconomic studies and geoeconomics teaching in the world and in Turkey*. *Wise Strategy*, 3(4), 79–116. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43506>
  - Luttwak, Edward. (2004). *From Geopolitics to Geo- Economics*. London: Tylor and Francis.
  - O’Tuathail, G. , Dalby, S. & Routledge, P. (1998). *The Geopolitics Reader*. Routledge.
  - Niebuhr, Annetrin & Silvia Stiller (2002), *Integration Effects in Border Regions- A Survey of Economic Theory Empirical Studies*; Hamburgisches Welt-Wirtschafts Archive (HWWA) Hamburg Institute of International Economics.

- Noorali, H. , Flint, C. , and Ahmadi, S. A. (2022). Port Power: Towards a New Geopolitical World Order, *Transport Geography* 105, <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2022.103483>
- Scholvin, S. , & Wigell, M. (2018). *Geo-economics as a concept and practice in international relations: surveying the state of the art*. FILA 102.
- Scott, D. (2008). ‘The Great Power “Great Game” Between India and China: “The Logic of Geography”’. *Geopolitics* 13. 1: 1–26.
- Wigell, M. (2016). Conceptualizing regional powers’ geoeconomic strategies: neo-imperialism, neo-mercantilism, hegemony, and liberal institutionalism. *Asia Eur Journal* 14: 135–151.